

בבית הדין המשמעתי לערעורים

באוניברסיטת תל-אביב

המערערת: המזכירות האקדמית, אוניברסיטת תל-אביב

באמצעות בא כוחה, עו"ד ירון זהבי

נגד

המשיב: *****

פסק דין

בפנינו ערעור עקרוני שהגישה המזכירות האקדמית על גזר דינו של סגן הממונה על המשמעת, בסוגיה של מועד תחילת ריצוי העונש שנגזר על המשיב. השאלה המשפטית שעומדת לפנינו היא האם לממונה על המשמעת סמכות להורות כי עונש של הרחקה יחל באופן מידי, למרות שהסמסטר כבר החל. שאלה נוספת שבה התבקשנו להכריע היא מהו "רצף לימודי" שבגינו יש לאפשר לתלמיד שהורשע בעבירת משמעת שדורשת הרחקה להמשיך את לימודיו, בטרם יחל לרצות את עונשו.

בפתח הדברים נבהיר, כי פסק דין זה ניתן לשם הבהרת המצב המשפטי המחייב, לאחר שבמהלך הדיון התברר שעניינו של המשיב עצמו לא יושפע מתוצאת הערעור, לאור חלוף הזמן הרלוונטי. המשיב הינו סטודנט לתואר שני בפקולטה לניהול. במהלך דיון ההקראה שהתקיים בבית הדין המשמעתי (סגן הממונה על המשמעת, פרופ' חורי) הודה המשיב, שבמהלך בחינה בקורס "אופציות ומכשירים עתידיים", היה בידו פתק קטן המכיל מידע הקשור לחומר האקדמי הנלמד בקורס אשר אסור היה להיות מצוי בחזקתו במהלך המבחן. לאור הודאתו, הורשע המשיב בפסק-דין שניתן ב-17.07.2020, בעבירת הונאה בבחינה (ס' 29.3 לתקנון המשמעת – סטודנטים), ובעבירת הפרת הוראות בבחינה (ס' 29.4 לתקנון המשמעת – סטודנטים).

בית הדין קמא גזר על המשיב עונש של פסילת הקורס נשוא העבירה, הרחקה בפועל משני סמסטרים (א' ו-ב' בשנה"ל התשפ"א) וכן הרחקה על תנאי לשני סמסטרים למשך 3 שנים באם יורשע המשיב בעבירה משמעטית נוספת בתקופה זו. סגן הממונה הורה שתקופת ההרחקה תתחיל רק בשנת

הלימודים תשפ"א משתי סיבות: ראשית, אין להרחיק תלמיד מלימודים במהלך הסמסטר שכבר החל. שנית, קיים "רצף לימודי" בין סמסטר ב' לסמסטר הקיץ של שנת הלימודים תש"ף, ועל כן לא ניתן להרחיק את התלמיד מסמסטר הקיץ, שכן משמעות הדבר תהא שגם סמסטר ב' תש"ף יפגע.

הערעור, שהוגש על-ידי המזכירות האקדמית, נסוב על שני אדנים עיקריים: ראשית, טוענת המערערת כי מועד תחילת ריצוי העונש שנקבע בית הדין קמא – בטעות יסודו. לטענת המערערת, בין סמסטר ב' לסמסטר הקיץ תש"ף לא חל רצף לימודי. שנית, המערערת מבקשת לקבוע הנחיות ברורות באשר לסמכות בית הדין המשמעתי להורות על כך שהעונש הנגזר על ידו לא יחול מתום הסמסטר בו ניתן פסק הדין, אלא במועד אחר. אליבא דמערערת, הקביעה של סגן הממונה על המשמעת בדבר מועד תחילת העונש, משמיטה למעשה כל שיקול דעת שניתן לממונה ולא זו הייתה כוונת המחוקק בנסחו את ס' 59.3 לתקנון המשמעת. לפיכך, המערערת סבורה שיש מקום להשאיר שיקול דעת נרחב לביה"ד להורות אחרת במקרים המחייבים זאת, ואף להורות על הפסקת לימודים מיידית גם לאחר שהחל הסמסטר.

דיון והכרעה

כאמור, בדיון שנערך בפנינו, הסכימו הצדדים כי העונש שגזרה הערכאה קמא יישאר על כנו. זאת, לאור העובדה שפסק הדין נשוא הערעור פסק הדין ניתן 6 ימים לפני תחילת סמסטר קיץ התש"פ, ועד שהערעור נדון (בין היתר בשל מגבלות הקורונה) התלמיד סיים למעשה גם את חובות סמסטר הקיץ, סמסטר שאותו למד לאור קביעת הערכאה קמא. על כן, אנו מקבלים את הסכמת הצדדים, ולא מתערבים בעונש כפי שהוטל. עם זאת, ביקשה המערערת שנכריע בשתי השאלות העקרוניות העולות מפסק דינו של סגן הממונה על המשמעת, וכך אנו עושים לאור חשיבותו הכללית של העניין.

השאלה הראשונה היא שאלת סמכות הממונה קמא להורות על כך שהעונש הנגזר יחול "באופן רטרואקטיבי", קרי החל מתחילת הסמסטר שבו ניתן פסק הדין ולא רק מהסמסטר שלאחריו. כאמור, סגן הממונה סבר שאינו מוסמך לעשות זאת, והוא מחוייב לאפשר לתלמיד לסיים את לימודי הסמסטר שאותו החל, כדי למנוע ענישה רטרואקטיבית. אנו סבורים שטעות נפלה בידיו, וקובעים כי לממונה על המשמעת ישנה סמכות עקרונית להטיל את העונש החל מיום מתן פסק הדין. קביעתנו נעשית על בסיס לשון ותכלית תקנון המשמעת. ראשית, נביא את לשונו של סעיף 59.3 לתקנון המשמעת:

"תחילת תוקפו:

פסק דין של הממונה ייכנס לתוקפו ביום נתינתו אלא אם כן יחליט הממונה עפ"י בקשת הנתבע או ביוזמתו, כי ייכנס לתוקפו במועד אחר. במקרה של הרחקה בפועל מן הלימודים או חלקם – העונש יחול מתום הסמסטר שבו ניתן גזר הדין, אלא אם כן הורה הממונה אחרת. הרחקה בפועל מן הלימודים או חלקם, אינה מונעת עמידה בבחינות או הגשת עבודות לשם השלמת החובות בקורסים שלמד התלמיד לפני תקופת ההרחקה, אלא אם כן הורה הממונה אחרת (ההדגשה לא במקור – י.ב.).

סגן הממונה סבר כי שיקול הדעת קיים רק לגבי דחייה של תחולת פסק הדין, אולם לא לגבי תחולה מיידית הפוסלת גם את הסמסטר שבמהלכו ניתן פסק הדין. ואולם, לשונו של סעיף 59.3 אינה מחייבת מסקנה זו, שכן הסעיף קובע שכעיקרון, פסק הדין והעונש נכנסים לתוקף באופן מידי עם פרסומם – קרי גם במהלך סמסטר. אמנם, כשמדובר בעונש של הרחקה הסעיף קובע כי ההרחקה תתחיל בתום הסמסטר, אולם הסעיף קובע מפורשות שלממונה ניתנה סמכות לחרוג מברירת מחדל זו, ואינו שולל מפורשות תחולה מיידית. הסעיף אינו קובע ששיקול הדעת של הממונה לשנות את מועד התחולה האוטומטי (בתום הסמסטר שבו ניתן) מוגבל דווקא לתחולה עתידית, ומכאן שלשון הסעיף יכולה לשאת תחולה לאחור – קרי, לתחילתו של הסמסטר שבו ניתן פסק הדין.

לאחר שראינו כי לשון הסעיף מאפשרת זאת, יש לשאול מהי הפרשנות הראויה מבחינה תכליתית? אנו סבורים, שהתכלית הראויה היא לאפשר לממונה לקבוע הרחקה שתחול עם מתן פסק הדין, ולמעשה תוביל להרחקתו של התלמיד מכל הסמסטר שבו ניתן פסק הדין. לגישתנו, אין המדובר בענישה "רטרואקטיבית" במובנה החמור, שכן העבירה עצמה בוצעה לפני תחילת הסמסטר שבו ניתן פסק הדין (העבירה בוצעה בדצמבר 2019), ואין המדובר בהשתתה של נורמה פלילית שלא היתה בתוקף בזמן ביצוע המעשה. אין המדובר בהכרח בפגיעה רטרואקטיבית כלל, שכן עצם ההרחקה המיידית אינה גוזרת גם את שלילת כל ההישגים שהתלמיד אולי צבר עד אותו שלב.

אכן, הפרשנות הראויה של הסעיף מאפשרת לממונה לשקול שיקולים שונים כאשר הוא מחליט על מועד תחולת העונש. היא תאפשר לו לאזן בין שיקולי גמול, הרתעה וחומרת העבירה, לבין שיקולים נוספים כגון שיקום, מניעת אי-צדק, התחשבות בנתונים ייחודיים של התלמיד ועוד. כך למשל, יתכנו מקרים שדווקא תחולה מיידית תסייע לתלמיד, שכן במקום להיות מורחק משני סמסטרים נוספים בעתיד, למעשה הוא כבר החל לרצות את עונשו מתחילת הסמסטר. מנגד, יש מצבים, כפי שטענה הקבילה ובצדק, שאי הרחקה מיידית תוביל לכך שלמעשה לא תהא כלל הרחקה בפועל. זוהי תוצאה שהדעת אינה יכולה לשאת, ושאינן כל הכרח להגיע אליה, מבחינת לשון הסעיף.

גם במצבים של עבירות משמעותיות קיצוניות בחומרתן יכול שיחול העונש באופן רטרואקטיבי. טלו למשל סטודנט שהתקבל לאוניברסיטה תוך הצגת תעודת בגרות מזויפת. דבר הזיוף לא התגלה בעת הרישום, אלא רק לאחר שהחל הסמסטר הראשון ללימודיו. הייתכן שעונש ההרחקה יחול רק מתום הסמסטר?

אמנם, לתלמידים שונים עלול להיגרם נזק של ממש בשל הרחקה באמצע הסמסטר, שכן ככל שפסק הדין ניתן בנקודת זמן מאוחרת יותר במהלך הסמסטר, אפשר שהם כבר השקיעו רבות בקורסים, השקעה שעלולה לרדת לטמיון לאור ההרחקה המיידית. עם זאת, החלטתנו אינה שוללת את סמכותו של הממונה לשקול שיקול מסוג זה ולהחליט שההרחקה תהיה לפי ברירת המחדל שקובע סעיף 59.3, קרי, רק עם תום הסמסטר. אדרבה, סביר – למרות שאיננו קובעים זאת במסמרות – שפסק דין שניתן לקראת סוף הסמסטר אכן לא יוחל מיידית, אלא רק לאחר תומו. כל שאנו קובעים הוא שלממונה יש סמכות שבשיקול דעת להורות על תחולה מיידית, כזו שתוביל להרחקה גם מהסמסטר שבו ניתן פסק הדין. לפיכך, קביעתו של סגן הממונה, לפיה אינו מוסמך לקבוע שהעונש יוטל באופן מיידית משעה שהסמסטר החל – שגויה בעינינו. נבהיר, שאיננו מחוויים דעתנו על עצם ההחלטה שלא להטיל את העונש רטרואקטיבית לתחילת הסמסטר שבו ניתן פסק הדין, שכן יתכן שזוהי מסקנה ראויה לאור העובדה שפסק הדין ניתן כמעט בסופו של הסמסטר. כל שאנו אומרים הוא שלממונה יש סמכות לשקול גם תחולה מיידית – שתוביל להרחקה מהסמסטר כולו – ולהכריע כך או אחרת.

כאמור, במסגרת ערעור עקרוני זה איננו קובעים באילו מקרים יש להחיל את העונש באופן מיידית כך שיחול גם על הסמסטר שבמהלכו ניתן, ומותרים זאת לשיקול פרטני של הממונה במקרים הבאים שיבואו לפניו.

השאלה השנייה הניצבת לפתחנו היא האם סמסטר הקיץ מהווה המשך של סמסטר ב' ולפיכך שניהם יחדיו מהווים רצף לימודי. סגן הממונה קבע שהתשובה לכך חיובית. למסקנה זו הגיע סגן הממונה בשל כך ש"הלימודים בסמסטר קיץ הם חלק אינטגרלי מארבע המודלים שכבר למד הנקבל. ולכן שני הסמסטרים משתלבים לכדי יחידה סמסטריאלית אחת."

לצערנו, אנו סבורים שנפלה טעות גם בהכרעתו זו. כדי שניתן יהיה לומר שמתקיים רצף לימודי – שבגינו יש לשלול תחולה מיידית של עונש ההרחקה – נדרש שיתקיים דבר מה נוסף מעבר לכך שהסמסטר הקרוב "ממשיך" את הלימודים שהיו לפניו. אימוץ מבחן ההשתלבות כפי שניסח אותו סגן הממונה עשוי להוביל למסקנה שכל התואר הוא "רצף לימודי", שכן בהרבה מאוד מקרים תוכנית הלימודים בנויה נדבכים הנבנים זה על גבי זה, ואשר מהווים תנאי להתקדמות. כך, למשל, פעמים רבות ישנן דרישות קדם לקורסי המשך בשנים מתקדמות. לא ניתן לומר שבכל מקרה כזה

מתקיים רצף לימודי שבגיננו יש לשלול תחולה מיידית של עונש הרחקה. מבחן רחב ועמום כזה לא יאפשר כלל הרחקה שכן תלמיד תמיד יוכל לטעון שהרחקה תקטע את רצף לימודיו. למעשה, לא ברור לנו מדוע נדרש סגן הממונה למושג הרצף הלימודי ומניין שאב אותו. אולם מכל מקום, לדידנו, רצף לימודי שאולי יכול, במקרים חריגים, להצדיק דחייה של מועד ההרחקה, הוא כאשר הרחקה מיידית תוביל לפסילת הישגים או קורסים שכבר הושגו, ושאינן להם קשר לעבירה שנעברה.

למשל, כאשר מדובר בקורס שיש לו שני חלקים והשלמת החלק השני היא תנאי למתן ציון על החלק הראשון, או שני קורסים שעל-מנת להשלימם, יש ללמוד אותם באופן רציף (קורסים קליניים, למשל, שעוסקים במטרייה ייחודית). במקרים כאלה, אפשר אולי לומר שמתקיים רצף לימודי בין הסמסטרים, שגדיעתו תשית נזק בלתי מידתי על התלמיד. בעניינו, סמסטר הקיץ של המשיב לא הכיל קורסים המשכיים, שכן אין בקורסים אלו דרישה או תנאי קדם ללימוד רציף של קורס כלשהו בסמסטר שקדם לקורס, וכן הם לא החלו בסמסטר ב', אלא מדובר בקורסים שהתחילו בסמסטר הקיץ. לפיכך, מסקנתנו היא שכל סמסטר עומד בפני עצמו, ובין הסמסטרים לא מתקיים רצף לימודי. מכל מקום, כפי שהבהרנו, אין אנו מתערבים בעונש הקונקרטי שנגזר על המשיב, אלא מבקשים להבהיר את הדין העקרוני בסוגיה, לטובת מקרים עתידיים שיגיעו לגופי המשמעת.

פסק הדין של הערכאה קמא, על נימוקיו, מבוטל. לאור הנסיבות הפרטניות וסדר הזמנים, ולאור הסכמת הצדדים, רכיבי העונש של הערכאה קמא יישארו על כנם:

1. פסילת הקורס נשוא הקובלנה (אופציות ומכשירים עתידיים).
2. הרחקה בפועל של המשיב מלימודים למשך שני סמסטרים (א' וב' לשנה"ל התשפ"א), וזאת מבלי אפשרות המרה בעבודות שירות.
3. הרחקה על תנאי של שני סמסטרים למשך שלוש שנים, באם יורשע הנקבע שוב בעבירה על פי תקנון המשמעת, לרבות הפרת הוראות ו/או הונאה.

ניתן היום, 11.10.2020, בהעדר הצדדים.

יפורסם ללא שם התלמיד.

חבר בית הדין
איתמר אילון

יו"ר בית הדין
פרופ' ישי בלנק

חברת בית הדין
פרופ' אורית רוזין